Luonnonvarakeskus

2658/00 00 02 00/2022

26.10.2022

Asia: HE 154/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023, pe 28.10. klo 8.00 (HE 154/2022 vp)

Eduskunta
Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan maatalousjaosto

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Otso Huitu,Susanna Lahnamäki-Kivelä

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan maatalousjaosto on pyytänyt Luonnonvarakeskukselta kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023, koskien kahta teemaa:
1. Osaamisverkosto AgriHubin toiminta
2. Riista- ja porotalous sekä petoeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaaminen

Luonnonvarakeskus lausuu näistä yhdellä lausunnolla, teemat eriteltynä alla.

2 Lausunto

1. Osaamisverkosto AgriHubin toiminta

Maa- ja metsätalousministeriö osoitti Luonnonvarakeskuksen tehtäväksi käynnistää maatilayritysten osaamisverkosto AgriHubin. AgriHubi perustuu vuorineuvos Reijo Karhisen vuonna 2019 laatimaan ’Uusi Alku’ -raporttiin. Käynnistykseen osoitettiin rahoitus vuosille 2021 – 2022. Tänä aikana verkoston koordinaation ja ohjausryhmän tehtävänä on ollut luoda toimintamalli ja rahoituspohja verkoston toiminnalle tulevina vuosina. AgriHubi on kiinnitetty osaksi Suomen CAP27 -suunnitelmaa ja tarkemmin AKIS -työn koordinaatioon. Lyhenne AKIS tulee sanoista Agricultural Knowledge and Innovation System eli maatalouden tiedon ja innovaatioiden osaamisen siirto.

AgriHubin tehtävänä on tiivistää suomalaisen maa- ja puutarhatalouden yrittäjien, tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen yhteistyötä, jotta sekä tietotarpeet että uusin tutkimustieto liikkuvat mahdollisimman nopeasti eri toimijoiden välillä. Verkoston työn painopisteet keskittyvät yritystalouden osaamisen vahvistamiseen, älymaatalouden edistämiseen sekä datalähteiden ja -varantojen tehokkaampaan käyttöön. AgriHubin tavoitteena on maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskehityksen parantaminen keskipitkällä aikavälillä. Tämä ydintavoite ohjaa verkoston tekemistä ja sen painopisteitä. Luonnonvarakeskuksen tehtävänä on koordinoida verkostoa ja tukea verkoston muita osapuolia yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa. Jokaisen organisaation toimintaa ohjaavat omat, toisistaan poikkeavat tavoitemittarit, joiden rajapinnoissa tapahtuu osaamisen, tiedon ja parhaiden käytänteiden tärkeää siirtoa toimijalta toiselle.

Käynnistysvaiheen aikana maatilayritysten osaamisverkosto AgriHubin toiminta on saatu liikkeelle, kasvuun sekä luotua toimintamalli lähivuosille koordinaation tueksi. Verkoston toiminnan edistämisessä koordinaation tehtävä on tunnistettu merkittäväksi ja toimijakenttä on sitoutunut rahallisesti tukemaan koordinaation

työtä. Verkoston toiminnan kattavat suoraan maa- ja puutarhatalouden yrittäjille kohdennettuja toimenpiteitä sekä toimijakentälle kohdennettuja toimenpiteitä. On tärkeää varmistaa AgriHubin koordinaation rahoitus vuosille 2023-2025. Vuoden 2023 osalta koordinaation minimirahoitus on pääosin varmistumassa, mutta seuraavien vuosien rahoitus on auki. Koordinaation rahoitustarve on 300 000 euroa vuodessa. Koordinaation suurimmat kustannukset ovat koordinaattorin ja viestintäasiantuntijan henkilöstökustannukset. Lisäksi kustannuksia syntyy viestintäalustoista, tapahtumien toteutuksesta, fasilitoinnin ostopalveluista sekä matkakustannuksista.

AgriHubin toiminta vuosina 2021-2022 ja suunnitelma vuosille 2023-2025

Seuraavassa kuvataan AgriHubin toiminnan pääkohdat vuosien 2021 – 2022 ajalta. AgriHubin toiminnan kuvaus on jaettu kohderyhmittäin.

AgriHubin toiminta maa- ja puutarhatalouden yrittäjille

AgriHubin perustehtäviin kuuluu koota uusinta tutkimustietoa, parhaita käytänteitä sekä työkaluja yhteen. Tämän tehtävän toteuttamiseksi ja toimijoiden verkostoitumisen edistämiseksi on maaliskuussa 2022 avattu www.agrihubi.fi verkostoalusta, joka on rakennettu ja edelleen kehitetään yhdessä Ruokaviraston Maaseutuverkostopalveluiden kanssa. Yhteisellä verkostoalustalla kootaan suomalaisia maatalouden ja maaseudun toimijoita yhteen verkostoitumaan, jakamaan tietoa sekä löytämään uusia kumppaneita. Alustan sisällöt on toteutettu suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi alustalle tulee englanninkielinen osa, jonka tehtävä on nostaa esiin suomalaisia toimijoita erilaisia kansainvälisiä yhteistyökumppanuuksia rakennettaessa.
Alkutuotannon yrittäjille AgriHubi yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa järjestää Kasvata tiedolla -webinaareja, jotka toteutetaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Webinaarit ovat helposti saavutettavia ja matalan kynnyksen välineitä nostaa esiin uusimpia tutkimustuloksia sekä ajankohtaisia aiheita. Lisäksi AgriHubi on toteuttanut podcasteja verkoston tavoitteisiin liittyen. AgriHubi nostaa esiin valtakunnalliseen tietoisuuteen myös alueellisten tai tuotantosuuntakohtaisten hankkeiden tuottamia julkaisuja, työkaluja, laskureita sekä ammatillista sisältöä, jotta näiden resurssien hyödynnettävyys kasvaa.

AgriHubin toiminta maa- ja puutarhataloussektorin toimijoille

AgriHubi on aloittanut suomalaisia maatalouden ja puutarhatalouden toimijoita yhteen kokoavia ryhmiä, jotka tapaavat säännöllisesti jakamaan tietoa, verkostoitumaan ja löytämään uusia kumppanuuksia. Muun muassa Älymaatalouden teemaryhmä on tuonut uudella tavalla yhteen suomalaisia älymaatalouden ja maatalouden datan toimijoita aina yrittäjistä yliopistokoulutukseen asti. Tämän tuloksena uusia yhteyksiä koulutuksen, neuvonnan ja tutkimuksen välillä on syntynyt. Näiden tuloksena on valmisteltu muun muassa Horisontti Eurooppa -hankehakemuksia.
AgriHubin koordinaatio on yhdessä verkoston kumppaneiden kanssa laatinut tiekartat liikkeenjohto-osaamisen kehittämiseen ja älymaatalouden edistämiseen. Älymaatalouden tiekartta käsittää myös maa- ja puutarhatalouden datalähteet, datavarannot sekä niihin liittyvät rajapinnat. Vasta nyt teknologian taso alkaa olemaan sillä tasolla, että ruokajärjestelmässä voidaan saada tehokkaasti hyötyä älykkäistä teknologioista. Kun alkutuotannossa otetaan käyttöön älykästä teknologiaa, se tuottaa samalla dataa, jolla on oma liiketaloudellinen arvo. Älymaatalouden tiekartassa huomioidaan myös datan omistajuuteen liittyvät

näkökulmat. Datan hyödyntäminen yrityksen johtamisessa on näiden kahden tiekartan yhteinen rajapinta. Molemmissa tiekartoissa on tunnistettu tarve lisätä dataan perustuvan liiketoiminnan osaamista, maataloussektorilla tarvitaan datatalouden osaajia. Tiekartat ovat välineitä paitsi verkostolle itselleen, myös muille toimijoille viedä suomalaisen maatalouden kannattavuuskehitykselle tärkeitä toimenpiteitä käytäntöön.

AgriHubin toiminnot verkoston kehittämiselle

Käynnistysvaiheen aikana AgriHubin ohjausryhmässä on rakennettu toimintamallia tuleville vuosille. Organisoitumisen osalta on tarkasteltu erilaisia malleja ja vaihtoehtoja sekä käyty läpi niihin liittyviä juridisia näkökohtia. Näiden pohjalta AgriHubi jatkaa toiminnan vakiinnuttamisvaiheeseen vuosille 2023 – 2025 sopimuspohjaisena ja kumppanuuksia rakentaen. Sopimuskaudella verkostokumppanit osallistuvat verkoston koordinaation rahoitukseen, tukemaan verkoston koordinaation toimintaa ja edelleen vahvistamaan verkoston toimintaa. AgriHubin tehtävät on sidottu osaltaan myös Suomen CAP -ohjelmaan, jossa AgriHubille on asetettu tehtäväksi suomalaisen AKIS -työn koordinointi. Käytännössä tämä tarkoittaa jo aiemmin kuvattua toimijoiden yhteistyön tiivistämisen tukemista ja verkostojen rakentamista eri osapuolien kesken.

Lausunnon laatija
Koordinaattori Susanna Lahnamäki-Kivelä, AgriHubi/Luonnonvarakeskus

****

2. Riista- ja porotalous sekä petoeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaaminen

Riistatalous

Riistataloudessa sovitetaan yhteen osana luonnonvaratalouden politiikkasektorin vaikuttavuustavoitetta riistaeläinvarojen käytön ja suojelun tarpeet sekä luodaan lisääntyvästi hyvinvointivaikutuksia. Vaikuttavuustavoitetta tuetaan ajantasaisella ja yhteiskäyttöisellä luonnonvaratiedolla, jota palvelevat Luonnonvarakeskuksen yhdessä riistakonsernin muiden toimijoiden kanssa luomat sähköiset järjestelmät kuten riistakolmiot.fi, riistahavainnot.fi ja hirvitietojärjestelmä. Nämä tietojärjestelmät on vuonna 2023 tarkoitus yhdistää luonnonvaratietojärjestelmäksi. Järjestelmän toiminnoilla tulee olemaan mahdollista hakea riistatietoa myös Suomen riistakeskuksen riistatietokannasta.

Riistatalouden edistämiseen käytettävät varat kertyvät metsästyskortin haltijoilta kerättävistä riistanhoitomaksuista. Arvioitu kertymä 13 059 000 euroa vuodelle 2023 on 10,7% suurempi kuin kuluvalle vuodelle arvioitu kertymä. Pienriistan metsästyspäivien määrän ja riistasaaliin taloudellisen arvon arvioidaan pysyvän ennallaan vuoteen 2021 verrattuna. Riistasaaliin liha-arvo määräytyy ensisijaisesti hirvisaaliin mukaan. Hirvisaalis ja mahdollisesti myös valkohäntäpeurasaalis näyttäisivät myönnettyjen pyyntilupien määrän perusteella pienenevän jonkin verran edellisvuoteen verrattuna.

Hallituksen talousarvioesityksessä vuodelle 2023 on varattu riistatalouden edistämiseen 13 059 000 euroa, eli noin 10% vähemmän kuin viime vuonna. Luonnonvarakeskuksen toimialaan vaikuttaa vahvimmin Riistakonsernin

strategian mukaisiin kehittämishankkeisiin (riistanhoitoyhdistysten toiminnan kehittäminen, suurpetokantojen hallinta ja riistakonsernin yhteisten tietojärjestelmien kehittäminen sekä riistan elinympäristöä parantavat hankkeet) varattu määräraha, joka uudessa talousarvioesityksessä on 1404000 euroa eli 62% pienempi kuin edellisenä vuonna. Summa voi osoittautua pieneksi, koska esim. Luonnonvarakeskuksen ja Suomen riistakeskuksen yhteinen riistatietojärjestelmä hanke on alkamassa. Tämä kehitysprojekti on katsottu erittäin tarpeelliseksi.

Hallitusohjelman mukaisen villisian gps-seurantatutkimuksen rahoitus on nykymuodossaan loppumassa. Rahoitus villisian käyttäytymisen ja elinympäristöjen käytön tutkimiseksi on kuitenkin tarpeen taata myös tuleville vuosille, mm. afrikkalaisen sikaruton riskien hallitsemiseksi.

Hirvieläinten aiheuttamat metsä- ja viljelyvahingot korvataan pyyntilupa-maksuista, joiden arvioitu kertymä on 4760000 euroa vuonna 2023, eli samansuuruinen kuin viime vuonna. Arvio näyttäisi jonkin verran liian suurelta. Edelliseen vuoteen verrattuna hirven pyyntilupien määrä laskee 12% ja valkohäntäpeuralupien määrä 4,7%. Pyyntilupamaksuista hirvieläinten seurantaan ja tutkimukseen esitetty varojen määrä 700000 euroa on yhtä suuri kuin edellisenä vuonna. Olennaista on, että vuodelle 2023 tutkimukseen ja seurantaan myönnettävä rahoitus kattaisi tärkeimpien Luonnonvarakeskuksessa käynnissä olevien hirvieläinhankkeiden toteuttamisen. Näitä ovat mm. Pohjois-Suomessa välttämättömäksi osoittautuneet hirvien lentolaskennat, tutkimus niistä saatujen aineistojen monipuolisemman hyödyntämisen mahdollisuuksista hirvikantojen tavoitteellisessa hoidossa ja hirvikantoja koskevassa päätöksenteossa, voimakkaassa kasvussa olevan valkohäntäpeurakannan seurannan kehittäminen, uhanalaisen metsäpeuran runsauden ja liikkuvuuden seuranta sekä suurriistan monilajista kannanhoitoa edistävä monilajimallinnus. Näyttäisi siltä, että hirvieläinkantojen seurantaan ja tutkimukseen käytettäväksi esitetty määräraha täpärästi riittää edellä esitettyihin tarpeisiin.

Porotalous ja petoeläinten poronhoidolle aiheuttamat vahingot

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalaan liittyen Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2023 on kirjattu varattavaksi rahoitusta porotalouden edistämiseen 1 843 000 €. Määräraha on pysynyt samana kuin edellisinäkin vuosina. Tästä määrärahasta saa käyttää seuraaviin poronhoitolain (848/1990) mukaisiin Paliskuntain yhdistykselle myönnettäviin avustuksiin: 1) 987 000 € valtakunnan rajoilla sijaitsevien poroesteaitojen rakentamiseen ja kunnossapitoon myönnettävien valtionapujen maksamiseen sekä 2) 856 000 € porotalouden edistämiseen tähtäävän neuvonta- ja kehittämistyön tukemiseen. Jälkimmäinen määräraha kohdistuu Paliskuntain yhdistyksen neuvontatyön kaikkiin toimintamenoihin, sisältäen myös Kutuharjun koeporotarhan ja sen koetokan ylläpitoon ja tarpeellisiin investointeihin liittyvät kustannukset.

Kutuharjun koeporotarha on kokeellisen porontutkimuksen osalta ainutlaatuinen ja erittäin tärkeä koetoimintapaikka, jossa Luke tekee ja koordinoi tutkimusta kotimaisten ja kansainvälisten yhteistyökumppaneidensa kanssa. Luke on parhaillaan kehittämässä ja tehostamassa koetarhalla tekemäänsä tutkimusta palvelemaan entistä enemmän käytännön poronhoidon tarpeita. Samalla Luke uudistaa ja kehittää omalla rahoituksellaan koetarhan tutkimusinfraa. Luken ja Paliskuntain yhdistyksen välillä tehdyn puitesopimuksen mukaan on myös sovittu, että koetarhalla tehtävien tutkimusten ja kokeiden rahoitukseen

sisällytetään tietyltä osin myös koetarhan ylläpitokuluja hankerahoituksella katettavaksi. Samalla Luke maksaa koetokasta kerättävän pitkäaikaisen aineiston keruusta Paliskuntain yhdistykselle vuosittain sovittua korvausta.

Luke katsoo, että näillä Paliskuntain yhdistyksen kanssa tekemillään rahoitussitoumuksilla se tukee merkittävästi myös Kutuharjun koetarhan ja koetokan ylläpitoa. Luke tuo kuitenkin esiin sen, että tutkimushankkeitten kautta koetarhalle saatu ylläpitorahoitus tulee kilpailluista ulkopuolisista rahoituslähteistä, eikä se voi siten olla säännöllistä ja etukäteen ennakoitavissa. Tämän lisäksi sillä voidaan kattaa vain osa koetarhan ylläpitokuluista. Siksi Luke näkee tärkeänä, että Paliskuntain yhdistykselle varatulla porotalouden edistämiseen tarkoitetulla rahoituksella voidaan kattaa riittävästi myös niitä kuluja, joista aiheutuu Kutuharjun koeporotarhan ja sen koetokan ylläpidosta.

Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2023 on myös kirjattu varattavaksi rahoitusta suurpetojen vuonna 2022 aiheuttamien porovahinkojen korvaamiseen yht. 7 500 000 €. Vuonna 2021 maksettiin edellisen vuoden (2020) aikana suurpetojen tappamista poroista korvauksia kaikkiaan 9 400 000 €, koska suurpetojen tappamina löytyi ja korvattiin ennätyksellinen määrä poroja (yht. 5 830 kpl). Vuoden 2021 aikana löytyi vastaavasti Paliskuntain yhdistyksen ylläpitämien tilastojen mukaan suurpetojen tappamina yhteensä 4 866 poroa, joiden korvausarvo oli Paliskuntain yhdistyksen mukaan kaikkiaan noin 8 800 000 € (Poromies 2/2022, s. 58). Mikäli suurpetojen aiheuttamat vahingot pysyvät samalla tasolla myös vuonna 2022, ei esityksessä valtion talousarviksi vuodelle 2023 esitetty korvaussumma, 7 500 000 €, riitä Luken näkemyksen mukaan kattamaan täysimääräisesti suurpetojen vuonna 2022 aiheuttamia porovahinkoja.

Vuoden 2022 osalta suurpetojen tappamien porojen lopullisen ennustemäärän epävarmuutta lisää Luken näkemyksen mukaan se, että vaikka alkuvuoden 2022 osalta suurpetojen tappamista löytyneistä poroista on jo saatavilla ennakkotietoa, ei vuoden 2022 loppupuolella tapahtuvien porovahinkojen määrää voida varmuudella ennustaa. Esimerkiksi vuonna 2021 sudet aiheuttivat useissa paliskunnissa huomattavan suuria porovahinkoja syksyllä ja alkutalvella. Kaikkiaan suden tappamina löytyi vuoden 2021 aikana 1 503 poroa ja erityisesti Keski-Lapin paliskunnissa susien aiheuttamien porovahinkojen määrä kasvoi selvästi.

Liittyen tämän tai ensi vuoden esitykseen valtion talousarvioksi, Luke katsoo myös tarpeelliseksi tuoda esiin, että talvi 2021-2022 oli poikkeuksellisen vaikea poroille Luoteis-Lapin sekä pohjoisen Keski-Lapin alueella. Luken tekemän selvityksen mukaan (Kumpula ym. 2022) poikkeuksellisen vaikeat lumi- ja laidunolosuhteet ulottuivat 19 paliskunnan alueelle. Useissa näistä paliskunnista poroja myös kuoli huomattavia määriä. Vaikeista laidunolosuhteista johtuen myös vasatuotto ja teurasmäärät putoavat näissä paliskunnissa todennäköisesti poronhoitovuotena 2022-2023 selvästi tavanomaista pienemmiksi. Tämän ohella useita näitä paliskuntia rasittavat edelleen myös vaikean talven 2019-2020 aiheuttamat menetykset ja tappiot huolimatta siitä, että niistä maksettiin koko poronhoitoalueelle korvauksia yhteensä 6 miljoonaa euroa. Riippuen siitä, maksetaanko myös talven 2021-2022 aiheuttamista tappioista ja menetyksistä poronhoidolle mahdollisesti jotakin korvauksia ja siitä milloin näiden korvausten maksu mahdollisesti tapahtuisi, Luke näkisi tarpeelliseksi huomioida ne erikseen joko tämän tai ensi vuoden esityksessä valtion talousarvioksi.

Petoeläinten aiheuttamat vahingot kotieläimille

Suurpetokannat ovat viime vuosikymmeninä runsastuneet ja levittäytyneet niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Kehitys on synnyttänyt tarpeen kehittää lainsäädäntöä, vahingonkorvauskäytäntöjä, hallintoa ja tutkimusta uuden tilanteen vaatimalle tasolle.

Suurpetojen aiheuttamien kotieläinvahinkojen (poissulkien porovahingot), viljelyvahinkojen ja mehiläistarhoille kohdistuvien vahinkojen korvaamiseen ja vahinkojen ennaltaehkäisemiseen on talousarvioesityksessä varattu 1 350 000 euroa. Luonnonvarakeskus arvioi varatun summan riittävän riistavahinkolain mukaisiin täysimääräisiin korvauksiin, tarvittaviin suojaustoimiin sekä dokumentaation ja suojaustoimien kehittämiseen.

Luonnonvarakeskuksen suurpetotutkimukseen on talousarvioesityksessä varattu hallitusohjelman mukaisesti vuodelle 2023 400 000 euroa. Summa on 100 000 euroa suurempi kuin vuodelle 2022. Summa tukee Luonnonvarakeskuksessa meneillään olevia hankkeita suurpetokantojen seurannan kehittämiseksi ja suurpetojen kannanhoitoa palvelevan tiedon keräämiseksi.

Viitteet:
Kumpula, J., Rämö, S., Siitari, J., Holkeri, L., Pekkarinen, A.-J. ja Tauriainen, J. 2022. Talven 2021–2022 lumi- ja kaivuolosuhteet ja niiden vaikutukset poronhoitoon. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 71/2022. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 58 s.
Palliskuntain yhdistys 2022: Porotalouden tilastoja 2020-2021; Petojen tappamina löydetyt ja korvattavat porot paliskunnittain ja porolajeittain vuonna 2021. Poromies 2/2022, s. 58-61.

Riista- ja poroaiheisen lausunnon valmistelijat:
Tutkimusprofessori Ilpo Kojola
Erikoistutkija Jyrki Pusenius
Erikoistutkija Jouko Kumpula

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 26.10.2022 klo 16:21:45.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Otso Huitu,Susanna Lahnamäki-Kivelä

Liitteet:

Tiedoksi: